

Los que procuran mi mal hablan iniquidades – хтось (агенс) робить щось (фактив).

У першому прикладі *hemos cometido iniquidad* означає беззаконня як вчинок/вчинки, у другому *hablan iniquidades* – це прокляття, те, що виходить із людських уст. Обидва випадки представляють акт творіння чогось нового (каузований предмет).

Локативна схема представлена 6 разів. Наприклад: *Y dije: Dios mío, confuso y avergonzado estoy para levantar, oh Dios mío, mi rostro a ti, porque vuestras iniquidades se han multiplicado sobre nuestra cabeza, y nuestros delitos han crecido hasta el cielo (Esdras 9:6). I сказав я: Боже мій, соромлюся я та стидуся піднести, Боже мій, обличчя своє до Тебе, бо беззаконня наші помножилися понад голову, а наша провина вироста аж до неба! (Ездра 9:6).*

Nuestras iniquidades se han multiplicado sobre nuestra cabeza – щось (агенс) діє там (місце).

Беззаконня представлено як тягар на голові, як провина, яка не дозволяє людині з легкістю підняти лице до Господа. Образно голова – місцезнаходження беззаконня.

Схема процесу або стану виявляється 3 рази. Наприклад: *Mientras curaba yo a Israel, se descubrió la iniquidad de Efraín, y las maldades de Samaria; porque hicieron engaño; y entra el ladrón, y el salteador despoja por fuera (Os. 7:1). Коли лікував Я Ізраїля, виявився гріх Єфремів та зло Самарії, бо робили вони неправдиве, і злодій приходить, грабує на вулиці банда (Ос. 7:1) (пер. наш).*

Se descubrió la iniquidad de Efraín – діє щось (агенс).

Вираз зображає зворотню дію, направлену на сам агенс – виявився гріх (беззаконня представлено як прихований гріх, що став відомим).

Схема способу дії актуалізується 4 рази, темпоральність – 2 рази. Роль причини представлена 7 разів, супроводжувача – 1 і реципієнта – 1 раз.

Продуктивним є моделювання концепту INIQUIDAD за допомогою поєднання двох пропозицій акціонального фрейму (24 види), однак розгортання змісту досліджуваного концепту можна простежити також на прикладі поєднання трьох, чотирьох і п'ятих пропозицій (13 видів).

Розглянемо приклади найпродуктивніших схем, одна з яких – місце + пацієнс: *Enviará el Hijo del Hombre a sus ángeles, y recogerán de su reino a todos los que sirven de tropiezo, y a los que hacen iniquidad (Mat. 13:41). Пошле Людський Син Своїх Ангелів, і вони позбирають із Царства Його всі спокуси, і тих, хто чинить беззаконня (Мв. 13:41).*

Sus ángeles recogerán de su reino a los que hacen iniquidad – хтось (агенс) діє там (місце) на хтось (пацієнс).

Ті, що чинять беззаконня, не можуть перебувати у Божому Царстві. Семантичний фокус зосереджено на місці дії та на якості людей, на яких спрямована дія.

Bienaventurado el hombre a quien Jehová no culpa de iniquidad, y en cuyo espíritu no hay engaño (Sal. 32:2). Блаженна людина, яку Господь не звинуватить у грісі (картатиме гріхом), в чьому дусі нема лукавства! (Пс. 31:2) (пер. наш).

A quien Jehová no culpa de iniquidad – на хтось (пацієнс) хтось (агенс) діє так (спосіб).

У пропозиції «пацієнс + спосіб» дія направлена на людину, блаженство якої полягає у тому, що її Бог не картатиме гріхом. Гріх виступає як спосіб дії.

¿Por qué me haces ver iniquidad, y haces que vea molestia? Destrucción y violencia están delante de mí, y pleito y contienda se levantan (Hab. 1:3). Для чого мені Ти змушуєш мене бачити неправість та дивитися на муку? А переді мною грабіж та насильство, і суперечка, і сварка зчиняються (Ав. 1:3) (пер. наш).

(Tú) me haces ver iniquidad – хтось (агенс) на хтось (пацієнс) робить щось (пацієнс)

У схемі пацієнс+пацієнс представлена дія Бога, спрямована на автора, яка зумовлює іншу дія автора на предмет (*ver iniquidad* – метонімічне перенесення із людської якості, як результату дії, на саму дію).

Різні ролі концепту INIQUIDAD у межах акціонального фрейму свідчать про те, що сприйняття концепту відбувається із різних точок зору або різних семантичних фокусів (Р. Ленекер). В основному, концепт INIQUIDAD виступає об'єктом, на який спрямована дія агенса (Бога або людей), у результаті якої він або залишається без змін (пацієнс – *iniquidad se enseñoree de mí, llevará su iniquidad*), або зазнає змін (афектив – *perdona todas tus iniquidades, iniquidades han estorbado estas cosas*), або представлений як продукт, результат дії агенса (фактив – *cometen iniquidad, hablan iniquidades*). У ролі агенса семантичний фокус зосереджений на INIQUIDAD, коли моральна якість / вчинок спрямовує дію на людину / людей (*su iniquidad volverá sobre su cabeza*).

Перспективним є дослідження інших концептів у іспаномовній Біблії за допомогою предметного, акціонального, посесивного, таксономічного та компаративного фреймів з подальшим їхнім моделюванням у межах концептуальної мережі.

Література:

1. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова / Н. Н. Болдырев // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С. 32–38.
2. Жаботинская С. А. Ономастические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 3–14.
3. Песина С. А. Когнитивная семантика: ментальное и языковое пространство : учеб. пособие / Светлана Андреевна Песина. – Магнитогорск : МГТУ, 2007. – 147 с.
4. Шевченко А. С. Семантико-когнитивна структура концептів справедливості і беззаконня (на матеріалі іспаномовного тексту Біблії) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 / Анна Сергіївна Шевченко; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2014. – 209 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

5. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Пер. І. Огієнка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2007. – 1375 с.
6. Santa Biblia. Reina-Valera 1960 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://labibliaweb.com/?cat=122>

УДК 181.161.2

О. А. Шумейко,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО: ТРАНСФОРМАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

У статті схарактеризовано мовні засоби творення комічного, пов'язані з індивідуально-авторською трансформацією фразеологічних одиниць. Для створення комічного ефекту автори використовують фразеологізми як ядерні елементи розгорнутих метафор.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, трансформація, метафора, комічне, гумор, іронія, сатира, сарказм.

CREATION COMIC LANGUAGE MEANS : TRANSFORMATION PHRASEOLOGICAL UNIT

Article Author determined language means creation of comic – related individual author's transformation idioms. To create a comic effect phraseologisms authors use as nuclear elements deployed metaphors.

Characteristic of poetry definite period the phraseology is used as nuclear elements deployed metaphors. They are based on personification. Postponed features, performance, named in idioms, contrasting with their carriers on grounds such as a significant, large-scale, large (sun, fire, burn) and small (people, animals). There is a comic based on double contrast: on one side – the opposition on domestic grounds, but on the other – for stylistic coloring phraseology and its contextual environment.

Metaphorical imagery, of course, contains explicit or hidden assessment that enhanced context, which in turn helps create a comic. In rare cases, the metaphor ellipsis accompanied by one of the components of phraseological units, which increases the emphasis more. Sometimes irony arises in connection with the replacement of negative- form phraseologism on affirmative.

The phenomena of reality, which are represented in the works metaphorically varied: nature (environmental pollution motive), social realities (the motif of the depreciation of the native language). These language tools can perform the function of the frame.

Features of use of lexical and phraseological units caused by the aesthetic principles of the representation of reality, which arise on the basis of a negative attitude to certain events generated by reality.

Key words: phraseological unit, transformation, metaphor, comic, humor, irony, satire, sarcasm.

ЯЗЫКОВЫЕ СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ КОМИЧЕСКОГО: ТРАНСФОРМАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

В статье охарактеризованы языковые средства создания комического, связанные с индивидуально-авторской трансформацией фразеологических единиц. Для создания комического эффекта авторы используют фразеологизмы как ядерные элементы развернутых метафор.

Ключевые слова: фразеологическая единица, трансформация, метафора, комическое, юмор, ирония, сатира, сарказм.

Об'єкт аналізу – мова української поезії.

Мета статті – визначити особливості творення комічного в українській поезії, виявити та дослідити трансформацію фразеологічних одиниць, а саме функціонування сталих сполук у метафоричних контекстах.

Предмет дослідження – вербальні засоби творення комічного в українській поезії.

На сьогодні між фразеологами немає одностайності щодо визначення меж фразеологічних одиниць. Так, якщо науковці керуються такими основними ознаками, як відтворюваність у мовному потоці та цілісність значення, до фразеології відносять ідіоми, прислів'я, приказки, афористичні вислови, мовні штампи і кліше. Такий погляд на сутність фразеологізмів видається нам цілком слушним і науково вмотивованим.

Тому при доборі фактичного матеріалу ми дотримувалися цієї ж точки зору, тобто широкого розуміння предмета фразеології, що дозволило, у свою чергу, залучити до аналізу всі сталі сполуки, що є носіями комічного.

Висвітлюючи конструктивні та функціональні властивості фразеологізмів, слід брати до уваги, що семантика фразеологізмів в одних випадках дорівнює значенню слова, в інших – виражає ситуацію. Фразеологізми помітно відрізняються один від одного й характером вираження ситуації. Є фразеологізми із внутрішньою або затемненою відображеною ситуацією, а також із яскраво вираженою ситуацією широкого плану. Пряме значення фразеологізму саме може містити комізм як в окремому слові, так і в усій ситуації. У той же час гумористично не забарвлений фразеологізм може, як і слово, вживатися в комічному плані. У досліджуваних нами поетичних текстах комічність, що пов'язана з використанням фразеологізмів, створюється на основі загальних прийомів їх структурно-семантичної трансформації.

У семантиці фразеологізмів обов'язковим і провідним є конотативний компонент. Фразеологічні одиниці створюються не для називання нових явищ, а виникають у зв'язку з необхідністю висловити суб'єктивне ставлення мовця до об'єктивних явищ, що є не менш важливим, ніж об'єктивне повідомлення. Вони передають експресію, емоції, оцінки, ставлення до предмета мовлення, до співрозмовника, до ситуації мовлення.

У художньому дискурсі стійкі мовні комплекси, у тому числі фразеологічні одиниці, можуть зазнавати різноманітних структурно-семантичних трансформацій, зумовлених певними стилістичними настановами. Авторські перетворення фразеологізмів уможливлені їхньою різноманітністю і специфікою фразеологічної семантики, що певною мірою є відмінною від лексичного значення.

При аналізі фразеології як засобу комічного важливим є врахування того, що в одних фразеологізмах гумористичний елемент міститься в самому їх значенні, а в інших виникає як результат різноманітних структурних та семантичних трансформацій аналізованих одиниць чи вміщення їх у специфічні контексти.

Письменники звертаються до видозмін фразеологізмів для реалізації певних стилістичних настанов. Різного роду трансформації дають змогу поновити більш чи менш стертий унаслідок багаторазового вживання фразеологічний образ. Нова форма сполуки сприяє зростанню експресії.

Трансформовані фразеологізми в поетичних творах використовуються з різною метою, зокрема для того, щоб увиразнити, посилити гумористичне значення фразеологічних одиниць або ж на основі наявного мовного вислову витворити модифікований образ із гумористичним значенням.

У мовознавстві використовуються різні терміни на позначення прийомів перетворення фразеологічних одиниць: видозміна, модифікація, трансформація, деформація, авторські перетворення, оказіональні перетворення, контекстуальна транспозиція, актуалізація та ін.

Існують різні класифікації авторських перетворень фразеологічних одиниць. Найбільш послідовною вважаємо класифікацію трансформації фразеологізмів В. Білоноженко, І. Гнатюк. Під трансформаціями вони розуміють цілеспрямовані зміни, що стосуються як семантики, так і структури [1, с.10]. Відповідно до характеру змін розрізняють семантичні та структурно-семантичні трансформації. Термін «структурно-семантичні трансформації» з часом став загальноживаним, оскільки структурні перетворення (трансформації) стали сполук спричинюють і певні зміни їх значення.

В аналізованих поезіях іронічні контексти найчастіше виникають унаслідок метафоричного вживання фразеологізмів. Це можемо спостерігати в тих випадках, коли дія сталої сполуки, характерна для людини, переноситься на явище природи, напр.: «*Може, вранці десь на Чорногорі / сонце встало з лівої ноги*» [10, с.69]; «*послушно / на лапки ставав [вогонь – О. Ш.] / коли виводив нас / із кубла звірів / тепер обходить без вигод / переночує в голівці сірника / перевікує в урані*» [8, т.І, с.162]; «*Та тільки хто б на чому не спинився, / яких притуन्छ ми б не спорудили, – / коли цим горам Київ і не снівся, тут люди вже на мамонта ходили*» [11, с. 72]. У наведених контекстах іронія, безумовно, пов'язана з уявленнями, що викликані авторськими перенесеннями, за якими, відповідно, *сонце* ніби має ноги, як і людина, *вогонь* – лапки, нагадуючи тварину, *гори* наділяються здатністю спати.

Негативне ставлення до поведінки людей, яка призводить до забруднення довкілля, передається через образ, наділений гіркою іронією: «*І добре, що над нами він [місяць – О. Ш.] висить височенько, / а то б уже й на ньому болото розвели*» [11, с. 72].

Структурно-семантичної трансформації зазнають і компаративні фразеологізми, напр.: «*І роздумів жвачку жуєм, як воли, / і щось там нашепче в тривозі, / що звідти пішли, / суди не прийшли – / застряли на піддорозі*» [5, с. 63]; «*Ми вже їх брали, як бика за роги, – / німецьким штибом ставлені війська*» [9, с. 8]. У наведених контекстах порівняння стосуються не характерних для них суб'єктів. Ці трансформації, як правило, ґрунтуються на індивідуально-авторських асоціаціях. Реалізація образно-семантичного потенціалу в таких випадках максимально працює на досягнення художньої мети – іронічного або сатиричного змалювання дійсності.

Своєрідне оживлення внутрішньої форми фразеологізму як *вівці* підтримується використанням тематично спорідненої лексики *мекання, пастух*, яка в контексті набуває переносного значення із сатиричним відтінком: «*Гуде від преси голова / Як на різдвяні свята дзвін. / Колохотять пусті слова, / Як вівці, загнані в загін. / Їх мекання, тупе й сумне, – / Елементарний примітив. / Пастух стоїть і шанку мне – / Не може взяти на слух мотив...*» [6, с. 81].

Фразеологізм розмовно-побутового характеру вводиться до контексту, в якому розкривається тема знецінення рідної мови: «*Та чи збагну, що на Україні / Уже доводиться в містах / Шукати, ніби голку в сіні, / Дідівське слово на вустах?*» [13, с. 372].

Часові поняття теж зазнають метафоризації з відтінком іронії, як-от: «*Ще сміх наш вогкий, сльози не солоні, / Роки ще нас у спину не женуть ...*» [7, с. 181]. У контексті вірша «Старий годинникар» структурно-семантичних змін зазнає стала сполука часу навалом: «*Навколо нього час лежав навалом*» [11, с. 13]. У результаті метафоризації ця сполука втрачає ознаки стійкого словесного комплексу, актуалізується її значення як вільного словосполучення, оскільки лексемою *час* Л. Костенко називає і годинники, які ремонтує старий годинникар.

Метафоричне вживання термінологічних сполук із різних галузей знань є одним із засобів створення різних відтінків іронії, до якого досить часто в поетичній мові звертається Ліна Костенко. Хвилювання про долю людства знаходить таке образне втілення: «*Які фатальні наслідки й причини / великий світ над прірвою пасе!*» [11, с. 35]. Унаслідок метафоризації терміносполука *фатальні причини й наслідки* співвідноситься із щоденним життям і турботами людей, зокрема із випасання худоби, що й зумовлює іронічний відтінок.

Л. Костенко турбують проблеми майбутнього у зв'язку з порушенням екологічної обстановки, як-от: «*Ще назва є, а річки вже немає. / Усохли верби, вижовкли рови, / і дика качка тоскно обминає рудиментарні залишки багви*» [10, с. 106]. Завдяки цьому словообразу природа постає своєрідним живим організмом, в якому все взаємопов'язано.

Порушуючи питання історичного минулого нашого народу, зокрема невідомих його сторінок, поетеса в поемі «Скіфська одісея» створює образ, сповнений гіркою іронією: «*Але чому на землях цих, де Київ, / іще літописних лихоліть, / так наче нам хто чорну дірку вив / у історичній пам'яті століть?*» [11, с. 71]. У наведеному метафоричному образі сполука *чорна дірка* детермінологізується через поєднання з логічно несумісною дією *вив*, що й спричинює необхідний ефект.

У художній формі Л. Костенко викладає міфічні уявлення пращурів про виникнення землеробства і з долею гіркою іронією висуває «припущення» щодо появи соціальної нерівності, використовуючи термін із суспільно-політичної галузі знань: «*Поглибивши контрасти соціальні, їм з неба впало також і ярмо*» [11, с. 75].

Експресивний саркастичний образ створюється на основі розгорнутої метафори з використанням термінологічного сполучення *брати в оренду*: «*Не можна брати істину в оренду / і сіяти на ній чортополох*» [11, с. 73]. Комічний ефект зумовлений внутрішньою суперечністю, що створюється поєднанням економічного терміна з його абстрактним значенням, що виражає ідею прибутку, з лексемою, яка пов'язана зі сферою ідеального і характерна для високого стилю.

Метафоричний образ виникає внаслідок еліпсису одного з компонентів фразеологізму *вітер у кишенях свистить* [3, с. 131] і переміщення його функціональної ролі на словосполучення *гетьманська калита*, у результаті чого з'являється іронічний ефект: «*Свистить моя гетьманська калита*» [9, с. 50].

Наскрізною є іронія в поезії Неди Неждани «Але очі твої засвітилися блакитно...», в якій зображено сприйняття ліричною героїнею чоловіка, що викликав у неї глибокі симпатії. Поетеса звертається до гіперболічних образів, відтворюючи різні відчуття, напр.: «*А коли я торкнулася руки то вона була холодною / Я подумала що ти хотів зігріти Гренландію / Тоді я ще не знала що ти був у лицарських латах / Але аура навколо тебе була як райдуго / Я подумала що на тебе осідає не пил / а попіл позаслх зірок / Я тоді ще не знала що то пилوک для бджіл сузір'я Пасіка / А слідів на дорогах ти не залишав / Я подумала що ти боїшся поранити землю і стаєш / невагомим / Я тоді ще не знала що то твої сліди падають / у непорозуміння*» [12, с. 35]. У контексті метафорично розгортаються сталі сполуки *зірковий пил, породжувати непорозуміння, залишати сліди*. При змалюванні аури ліричного суб'єкта зіставляються і водночас протиставляються словообрази *пил – попіл – пилوک*, що об'єднуються негативним оцінним планом зображення. Лірична героїня, яку можна, на нашу думку, ототожнювати із самою поетесою, іронізує з приводу того, що, сприймаючи людину, надумувала ті риси, які хотіла в ній бачити.

Побудова метафоричних контекстів шляхом градації образності органічно увиразнюється художньо-сисловою трансформацією символічного за своєю природою словообразу *білий кінь*: «*Лише коли мені наснився кінь білий / І подивився на мене нелюдським голосом / Я зрозуміла що веринника більше не існує в потойбіччі / Він народився*» [12, с. 35], – який супроводжується метафоричним уживанням фразеологізму *нелюдським голосом (кричати)* [3, с. 188]. Поетеса здійснює несподівану, алогічну заміну дієслівного компонента, чим досягає іронічного ефекту.

Неда Неждана майстерно створює експресивні іронічні образи, в яких максимально передається відчуття присутності чи відсутності когось або чогось, наприклад: «*У Києві немає радіації / Бо радіація то коли щось є / але не видно а в нас нема / самих «нема» катма / усе зникає / І незабаром Київ утече від себе / заблукає / І стільним Києвом назвуть / можливо Ріо-де-Жанейро*» [12, с. 59]. У цьому контексті з поезії «Зона» порушується проблема екології Києва після Чорнобильської трагедії. Поетеса трансформує і метафорично використовує сталий вислів *від себе не втечеш*, надаючи йому протилежної семантики, що створює неочікуваний смисловий ефект.

Гіркою іронією сповнена поезія І. Калинця «Страсть п'ята»: «*юродивий народцю / можеш спокійно / метушитись / адже нині / земля / не стряслася / а темряву / що з неба / попелом / дочасно / тобі на голову / осіла / ти й так / недобачаєш*» [8., т.1, с. 224]. Поет створює розгорнуту індивідуально-авторську метафору на основі фразеологізму *пошипати голову попелом* – книжн. «вдаватися в тугу, втрачати мужність, надію» [3, с. 680]. У такій художній формі автор засуджує громадянську позицію українців-сучасників, що не дбають про свій розвиток і, відповідно, про майбутнє нації. Як відзначає А. Стебельська, «витончена форма іронії тут і в дімінюативній формі «народцю», а слово «юродивий», що

могло б бути вжите в позитивному значенні, міняє сенс навіть через ліквідацію повноголосся у слові «народцю» і звучить саркастично. Сарказм продовжується в дальших словах: «можеш спокійно метушитись» і в дальшому образі, що ілюструє перебіг страстей Христових на Голгофі, але пов'язується з актуальними подіями в Україні» [2, с. 330].

Подібний прийом розгортання метафори використано І. Калинцем у поезії «Страсть шоста»: «*без зради / проданий / нашим безсиллям / не один побратим / ще нині / відсахнеться / навіть без срібняків / можливо / пошкодуєш / тоді / за біблійним юдою*» [8, т.1, с.224-225]. Словесна образність контексту ґрунтується на сталій сполучі *юдині срібняки* – «винагорода за зраду» [3, с. 855]. Саркастичний струмінь з'являється внаслідок переосмислення семантики фразеологізму: зрада *навіть без срібняків*, тобто добровільна, без підкупу, більше вражатиме, ніж зрада *біблійного юди*.

У негативному плані переосмислюється вислів *вінець творіння*, який передає саркастичне значення: «*земле / рослин і звірів / ось вінець творіння / діти наші / паралітики і перевертні*» [8, т. 1, с. 194] (пор. *Добрі діти батькам вінець, а злі – кінець*).

Іронічного осмислення набуває фразеологізм *камінь ліг на душу* – «кому-небудь дуже важко, хтось перебуває в гніточному настрої, страждає, переживає і т. ін.» [3, с. 363] у такому контексті: «*Камінь що на душі – / вже філософським став*» [15, с.35]. О. Чубачівна поєднує фразеологізми відповідно з нейтральним і книжним стилістичним забарвленням – *мати камінь на душі, філософський камінь, наріжний камінь*. Незважаючи на те, що життєві труднощі, негаразди осмислюються ліричною героїнею цієї поезії з філософської точки зору, вони не зникають, не перестають бути важкими й нерозв'язаними.

На образності фразеологізму *криве дзеркало* («спотворення, перекручення чого-небудь, чиїх-небудь поглядів, думок») [3, с. 234], що виступає в контексті своєрідним лейтмотивом, побудовано увесь вірш І. Калинця «Не сподобив мене світ...»: «*не сподобив мене світ / криве дзеркало / води і небес / криве дзеркало / язика / криве дзеркало / трибун / літають щоночі / кажани трибуни / наді мною / розіпнім його / каже кажан кажанові / він не гожей нам / він у наших дзеркалах / потворний / ще й повторений*» [8, т.1, с.152]. Поет уводить сталу сполучу в генітивні метафори, чим досягає розгортання її образності й водночас певного переосмислення: *криве дзеркало води, небес, язика, трибун*. Таким чином автор створює узагальнений образ спотвореної дійсності часів радянської держави. Іронію вносить висновкове висловлення заключної строфи, що, здавалося б, логічно випливає із попереднього контексту, але в той же час виявляється несподіваним, а паронімія *потворний – повторений* стилістично посилює висновок.

Сатирично-викривальний характер має поезія І. Калинця «Куряча пам'ять у містечка», в якій обрамленням виступають фразеологізми *куряча пам'ять* («коротка пам'ять») і *курям на сміх* («щоб викликати глузування») [3, с. 835]. Крім того, негативна оцінка семантика контексту посилюється експресивною образністю метафор і порівняння: «*куряча пам'ять у містечка / забуло воно про білого коня / чи може ніколи не було / білого коня у нього / розляглося містечко / на п'яти могилах / як п'яти подушках / кохасться містечко у стайнях / покрадено з могил / кам'яні таблиці / на підмурівки / чи не тому так успішно / ведеться плекання / худібки / стояло / на одній таблиці / курям на сміх мовивши / «моїм милим козакам / гетьман»*» [8, т.1, с.167]. Саркастичний ефект з'являється внаслідок зіставлення могил із подушками.

Образного розгортання зазнають сталі вислови, що функціонують у вірші Ю. Андруховича «Мафія» (цикл «Кримінальні сонети»): «*На розі Кармелітської та Духа / Святого двометровий зимний хлоп / лежав, зацівівши оком, як циклоп / (античний). Потекла на брук з-під вуха / його червона юха, мов сироп / (малиновий). А в центрі капелюха / прострелено діру*» [4, с. 76]. Фразеологізм *пустити юшку* [3, с. 722], що в цьому контексті реалізує семантику «вбити когось», зазнає подвійної актуалізації за рахунок уведення порівняльного звороту. Іронічний струмінь вносить епітет *малиновий*, який для смислового виділення оформлений як вставлена конструкція. Це означення є похідним від жаргонної лексеми *малина*, що має такі значення, як 'притон', 'веселе життя', 'відсутність заборон, привілля'. У подальшому контексті цей словообраз, теж використаний у прямуому значенні, посилює іронічний ефект: «*Літала муха / над ним, і плач дівочий / із утроб летів до неба, де злодійський рай, / де кожен сутенер або шахрай / знайде в кущах на вік собі малину*» [4, с. 76]. Заключна строфа також містить сталу сполучу, за зовнішньою серйозністю якої криється гірка іронія: «*В присутності лягавих та собак / старенька мати думала: «Ось так / ти гідно шлях життя завершив, сину»*» [4, с. 76].

Виразний стилістичний ефект у використанні фразеологізмів як засобу творення іронії досягається шляхом розширення їх сполучуваності. Іронічність виникає в макроконтексті, де використовуються ФО *задерти ноги* (зневажл. «померти» [3, с. 305]), *на голові ходити* («дуже бешкетувати, чинити безладдя» [3, с. 929]), що мають колорит розмовності: «*Я йшов за труною товариша й думав: / везе ж такі людям: / задер ноги і ніякого тобі клопоту, / востаннє блиснув білими стегнами покійника, / а світ хай собі ходить хоч на голові*» [14, с. 35]. Комічність є наслідком їхнього поєднання відповідно з лексемами *покійник і світ*, а також із дієсловом *везе*, несумісним із тим, що ліричний суб'єкт за цим бачить.

Для вираження комічного поети звертаються до різноманітних засобів структурно-семантичної трансформації сталих сполук. Найбільш активно автори поезії аналізованого періоду послуговуються метафоричним уживанням фразеологічних одиниць. Коло охоплених явищ, які змальовуються у творах метафорично, різноманітні: явища природи (мотив порушення екології), суспільні реалії (мотив знецінення рідної мови, втрата її). Метафоризація сприяє подвійній актуалізації сталих сполук.

Література:

1. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. М. Білоноженко – К. : Наук. думка, 1989. – 154 с.
2. Стебельська А. «Тренос» Ігоря Калинця / А. А. Стебельська // 36. наук. праць Канадського наук. т-ва ім. Т. Г. Шеченка. – Торонто, 1993. – С. 326–332.
3. Фразеологічний словник української мови / Укл. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін. – К. : Наук. думка, 1993.

Джерела ілюстративного матеріалу:

4. Андрухович Ю. Екзотичні птахи і рослини з додатком «Індія». Колекція віршів. – Івано-Франківськ : Лілея / Ю. Андрухович – НВ, 2002. – 112 с.
5. Базилевський В. Вибране : Поезії / В. Базилевський. – К. : Дніпро, 1987. – 239 с.
6. Білаш О. І. Ти відчаль, моя печаль... : Поезії / О. І. Білаш – К. : Укр. письменник, 1992. – 95 с.
7. Вінграновський М. С. Цю жінку я люблю : Лірика. / М. С. Вінграновський. – К. : Дніпро, 1990. – 205 с.
8. Калинець І. Зібрання творів: У 2 т. / І. Калинець – К. : Факт, 2004. – Т. І, II.
9. Костенко Л. В. Берестечко : Історичний роман. / Л. В. Костенко – К. : Укр. письменник, 1999. – 157 с.
10. Костенко Л. В. Неповторність : Вірші, поеми. / Л. В. Костенко – К. : Молодь, 1980. – 224 с.
11. Костенко Л. В. Сад нетанучих скульптур : Вірші, поема-балада, драматичні поеми / Л. В. Костенко – К. : Рад.письменник, 1987. – 207 с.

12. Неждана Неда. Котивишня : Збірка віршів / Неда Неждана – К. : Смолоскип, 1996. – 108 с.
13. Руденко М. Д. Поезії / М. Д. Руденко – К. : Дніпро, 1991. – 413 с.
14. Стус В. Вечір. Зламана віть: Вибране / В. Стус – К. : Дух і літера, 1999. – 383 с.
15. Чубачівна О. В. Вдячність деревам : Поезії. / О. В. Чубачівна. – К. : Рад. письменник, 1991. – 94 с.

УДК 81-22

О. М. Яницька, Т. В. Голуб,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ТА ЕТИМОЛОГІЧНА СТРУКТУРА НОМІНАТИВНИХ ПОЛІВ ФРАНЦУЗЬКОГО КОНЦЕПТУ *LA FOI*, БРИТАНСЬКОГО *FAITH* ТА УКРАЇНСЬКОГО *VIPA*

Стаття присвячена лінгвокультурному та етимологічному аналізу номінативного поля французького концепту *LA FOI*, британського *FAITH* та українського *VIPA*. Досліджено взаємозв'язок між концептами та засобами їх мовної номінації. В ній актуалізуються основні підходи до проблеми концепту в лінгвістичних дослідженнях, розглядаються методи дослідження концептів. Автор встановила лінгвокультурні ознаки концепту, які визначають його суть, а також дозволяють виокремити його від інших культурних мовно-ментальних одиниць. Представлено номінативне поле та етимологічну структуру французького концепту *LA FOI*, британського *FAITH* та українського *VIPA*, виявлено принципи організації компонентів у семантичній структурі концептів.

Ключові слова: концепт, когнітивно-семантичний аналіз, номінативне поле, етимологія, концептуальний аналіз.

LINGUISTIC AND CULTURAL MEANINGS, ETYMOLOGICAL STRUCTURE OF NOMINATIVE FIELDS OF FRENCH CONCEPT *LA FOI*, BRITISH *FAITH* AND UKRAINIAN *VIPA*

The article deals with linguistic, cultural and etymological analysis of the nominative fields of French concept *LA FOI*, British *FAITH* and Ukrainian *VIPA*. The author analyzes connection between concepts and their linguistic nominations. Different approaches and methods of conceptual analysis in linguistic research are examined in the article. Conceptual linguistic features are established, they determine the sense of concept and also allow to distinguish it from other cultural linguistic and mental units. The nominative field and etymological structure of French concept *LA FOI*, British *FAITH* and Ukrainian *VIPA* are presented, principles of component organization are examined in the semantic structure of concepts.

Key words: concept, cognitive and semantic analysis, nominative field, etymology, conceptual analysis, linguistic picture of the world.

ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ СМЫСЛ И ЭТИМОЛОГИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА НОМИНАТИВНЫХ ПОЛЕЙ ФРАНЦУЗСКОГО КОНЦЕПТА *LA FOI*, БРИТАНСКОГО *FAITH* И УКРАИНСКОГО *VIPA*

Статья посвящена лингвокультурному и этимологическому анализу номинативного поля французского концепта *LA FOI*, британского *FAITH* и украинского *VIPA*. Автора исследовал взаимосвязь между концептами и средствами их языковой номинации. В ней актуализируются основные подходы к проблеме концепта в лингвистических исследованиях, рассматриваются методы исследования концептов. Установлены лингвокультурные признаки концепта, которые определяют его суть, а также позволяют выделить его от других культурных языко-ментальных единиц. Представлено номинативное поле и этимологическая структура французского концепта *LA FOI*, британского *FAITH* и украинского *VIPA*, выявлены принципы организации компонентов в семантической структуре концептов.

Ключевые слова: концепт, когнитивно-семантический анализ, номинативное поле, этимология.

На даному етапі розвитку лінгвістичної науки, науковці намагаються дослідити взаємозалежність мови та культури, вивчають мовні одиниці як засіб збереження та вираження менталітету носіїв мови. Одним із завдань когнітивної науки є опис реальних процесів когнітивної діяльності людини і оцінки того, що виникає в результаті концептуальних структур свідомості в їх співвідношенні зі світом і діяльністю людини. Багато учених цікавляться співвідношенням і взаємодією когнітивних структур знання і формальних структур мови, культурною специфікою, що лежить в основі формування значення окремого слова і інтерпретації сенсу окремого висловлювання за допомогою тієї або іншої знакової системи. Науковцями, що вивчали дану проблему є В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, Б. Уорф, А. П. Бабушкін, М. М. Болдирев, О. С. Кубрякова, М. В. Нікітін, Ю. С. Степанов, А. Вежбицка, Р. Джекендофф, М. Джонсон, Ван Дейк, а також І. О. Мельчук, З. Д. Попова, К. В. Рахиліна, В. І. Карасик, Р. І. Розіна, Й. А. Стернін, та ін. Дослідження присвячене лінгвокультурному та етимологічному аналізу номінативного поля французького концепту *LA FOI*, британського *FAITH* та українського *VIPA*. Проблема співвідношення мовних і немовних знань є актуальною, оскільки між концептами і засобами їх мовної репрезентації немає однозначної кореляції. Об'єктом дослідження виступають лінгвістичні лексичні засоби репрезентації концепту *LA FOI* у французькій мові, *FAITH* у англійській та *VIPA* в українській, досліджуватиметься етимологія та номінативне поле. Вперше здійснюється аналіз даних концептів у різносистемних мовах.

Метою статті є виявлення способів номінації французького концепту *la foi*, британського *faith*, та українського *vipa*, встановлення особливостей актуалізації концептуальної інформації в плані її змісту і об'єму, яку несуть мовні одиниці, розгляд та аналіз етимології ключових лексем, виявлення зміни об'єму концепту в історії мов. Матеріалом для дослідження послужили дані словників синонімів, антонімів, етимологічних словників і тезаурусів, досліджувались як друковані словники так і електронні версії. Лінгвістичні методи, що використовуються для опису лексичної і граматичної семантики мовних одиниць стають методами лінгвокогнітивного дослідження. Концепти внутрішньо організовані за польовим принципом і включають чуттєвий образ, інформаційний зміст і інтерпретаційне поле. Концепти мають національні особливості змісту і структури; можливі ендемічні концепти, можлива лакунарність концепту. В. Гумбольдт [4] розумів мову як вічно змінне історичне явище, безпосередньо взаємопов'язане з духом народу. Мовний процес трактувався ним в контексті свідомості, культури і соціальної дійсності. Він визнавав дію сили духу за допомогою мови на розвиток людини, культури, цивілізації, освіти і науки. Культура отримує своє безпосереднє віддзеркалення в мові. Ідеї Гумбольдта продовжував розвивати Л. Вайсгербер [3], який у 1929 році у своїй монографії «Рідна мова і формування духу» вказував на першочергову роль мови на формування у людини єдиної картини світу. Основною його ідеєю був взаємозв'язок мовних знаків і понятійних когнітивних засобів, які мають в своєму розпорядженні носії мови, у міру того, як кожен носій мови вивчає словник, всі члени мовного співтовариства опановують когнітивні засоби. Центральне місце в концепції мовної картини світу Вайсгербера займає категорія *Wortens der Welt* (вербалізації світу), його образ мовної картини світу виглядає